

הרבנות בישראל

חלק ב'

הליכות והנהגות

טיוטה

תמוז תשע"ה

בית המדרש 'למען דעת'

רפאל קרויזר

3.....	הקדמה
4.....	קוד אתי
4.....	ערכי עולם הרבנות
6.....	פרק א'
6.....	חובת הקדשת זמנו המלא של הרב לתפקידו
9.....	חופשות
10.....	עיסוק במלאכה אחרת
12.....	פרק ב'
12.....	חשד
14.....	ייחוד ויחס עם נשים
16.....	פרק ג'
16.....	שוחד וטובות הנאה
18.....	מינוי קרובים
19.....	עיסוק בנושאים פוליטיים
20.....	פרק ד'
20.....	הנהגות ראויות
21.....	זהירות בכבוד העם
22.....	התפטרות מתפקיד

הקדמה

לאחר שביררנו בחלק הראשון של המאמר 'הרבנות בישראל' את גודל חשיבות תפקיד הרב, מחויבויותיו השונות אל קהל עדתו והדרישות השונות מתפקיד הרב, שומה עלינו לברר את דרכי הנהגתו בפועל של הרב, משמעות תפקידו כלפי עצמו וכלפי הקהל וכיצד מתפרט הדבר בחיי היום יום.

בין השאלות שנתמקד בהם יהיו זמני פעילותו של הרב, האם לרב מותר לקחת חופשה ממשרתו? האם מותר לרב לעזור לקרובו המתמודד על משרה בשירות הציבורי? האם מותר לרב להביע עמדה בנושאים פוליטיים? מהן דרכי הנהגת הרב בשיחתו עם נשים וכדו'.

שאלות אלו מזקיקות עיון מיוחד ודורשות השוואה, לימוד מעמיק ובחינה של סוגיות שונות בהלכות דיינים, צדקה, תלמוד תורה וכו' מן מקורות ההלכה וספרי השו"ת.

במסגרת מצומצמת זו לא נכנס כראוי לעומקן של סוגיות אלו, אלא נעמוד על עיקרי סוגיות אלו ועל המקורות המרכזיים שראוי לדון בהם בנושאים אלו.

עיקרו של עיון זה ייעשה מתוך הבנת תפקיד הרב וחובתו לקדש שם שמים בכל דרכיו והנהגותיו. כאמור, על הרב מוטלת חובה יתירה להתנהג בדרך הראויה ולגדור עצמו אף בדברים שאינם משום איסור גמור. על הרב חלה חובה להאחיב שם שמים ולהיזהר מן החשד יתר מכל אדם. חובה עקרונית זו מייצרת שורה של הליכות והנהגות לפנים משורת הדין שהרב מחויב בהם.

תקוותנו שעיון ראשוני זה יהיה לתועלת לרבנים ויושבי על מדין ויתרום להרבות כבוד שמים והרמת קרן הרבנות.

קוד אתי

בטרם נבוא לבאר את פרטי הנהגותיו הראויים של רב בתחומים רבים בהם יש מקום לשאלות וספיקות כגון הלכות קבלת טובות הנאה, מינוי קרובים, עשיית מלאכה וכדומה, נבוא בתחילה לדון בקצרה בשורש הנהגתו של הרב ובהגדרת תפקידו על פי הערכים והעקרונות עליהם מבוסס תפקידו.

כפי שהראינו לנכון בחיבורנו הקודם אודות תפקיד הרב וחובותיו, הרי למעלה מכל ספק שאין הרב רק תלמיד חכם העונה תשובות לשואליו, אלא יש על הרב אחריות עצומה במגוון תפקידים הנוגעים לבני קהילתו, לחינוכם, טיפוחם ולהאחיב שם שמים על הבריות.

לא שייך לבוא ולצמצם במשפט אחד את חובתו של הרב, אולם עלינו לנסח בצורה ברורה את חזונה הגדול של הרבנות ומטרתיה, את הערכים עליהם היא מושתתת ואת האידיאלים העומדים בבסיסה.

לבד מהיות הרב מחויב לקיומה של הלכה הן במעשיו והן בכל הנהגותיו, הרי יש על הרב חובה מיוחדת להיות רועה, מנהיג, ומקדש שם שמים בכל דרכיו.

בבואנו לדון בהלכות הנהגותיו של הרב בחיי היום יום הרי שלא די לו לרב אפילו בהנהגותיו המיוחדות של החכם שהזהיר עליהם רבינו הרמב"ם בפרק ה' מהלכות דעות:

"כשם שהחכם ניכר בחכמתו ובדעותיו והוא מובדל בהם משאר העם, כך צריך שיהיה ניכר במעשיו במאכלו ובמשקו ובבעילתו ובעשיית צרכיו ובדבורו ובהילוכו ובמלבושו ובכלכל דבריו ובמשאו ובמתנו, ויהיו כל המעשים האלו נאים ומתוקנים ביותר"

הנהגות אלו הכוללות ומקיפות את חייו ואת כל הנהגתו של החכם שצריכה להיות מרוממת ומיוחדת, אין די בהן לרב. לרב כפי שניווכח יש הלכות והנהגות רבות שבהם הוא מחויב מתוקף תפקידו יתר על חכם. חלק מיוחד זה של חובות הנהגת הרב הוא החלק אשר בו נתמקד לברר את ייחודיותו של תפקיד הרב יתר על תפקידו של כל איש ישראל ויתר על החכם.

ערכי עולם הרבנות

בבואנו למנות את ערכיו העיקריים והייחודיים של עולם הרבנות דומה כי ניתן להעמידם על שלושה:

- א. משא העם
- ב. לימוד תורה וקיומה
- ג. קידוש השם

שלושת הדברים הללו עומדים בבסיס תפקידו והנהגתו של הרב וחובה עליו לשמור עליהם מכל משמר וללכת בהם בכל כוחו.

במשפט אחד ניתן לתמצת את חובתו העליונה של הרב ולומר כי "הרב מחויב לדאוג בכל כוחו לשלומם וטובתם של בני קהילתו והרי הוא אחראי על העמדת קרנם הרוחנית באופן הנעלה ביותר, ללמדם, להדריכם, להיות כעמוד אש לפני המחנה ולהאהיב שם שמים על הבריות בכל הליכותיו"

מתוך עקרונות אלו מוטל עלינו לרדת ולבחון בתוך עולם המעשה את חובותיו המפורטים של הרב הנובעים מתוקף תפקידו ומעמדו.

לא נספיק להיכנס במסגרת מצומצמת זו באופן המלא לפרטי הנהגותיו של הרב, אולם נדון בארבעה נושאים עיקריים – א. חובת הקדשת זמנו של הרב לתפקידו הכולל גם את נושא החופשה ועשיית מלאכה נוספת ב. זהירות מחשד ויחסו של הרב עם נשים. ג. שוחד, נטילת טובות הנאה והשפעה על מינוי קרובים ומקורבים. ד. יחסו עם הבריות והנהגות ראויות.

חובת הקדשת זמנו המלא של הרב לתפקידו

הרב מחויב להיות מסור כולו לתפקידו ואין לו לעסוק בכל מלאכה אחרת. על פי הפסוק בירמיה (פרק מ"ח פסוק ו') 'ארור עושה מלאכת ה' רמיה' דרשו חז"ל ותבעו מן מלמדי התינוקות וממשמשי הקודש שיהיו מסורים לעבודתם ואחראים על תוצאות מלאכתם, יותר ממלאכה רגילה. ומסופר בתלמוד בבלי (בבא בתרא כ"א עמוד ב') כי אף דרשו להרוג רב שזלזל בתפקידו ולימד לא כפי הראוי. עוד מבואר שם כי היחס לכל משרתי ציבור ולמלמדים הוא כאל מי שמותרים ועומדים ואין זקוקים להתראה נוספת. כישלון ורשלנות במלאכתם מתירה סילוקם המידי. הטעם לדין זה הוא החשיבות המיוחדת שיש לעוסקים בענייני ציבור והגדרת עבודתם היא 'פסידא דלא הדר' כלומר כל טעות בלימוד, בהוראה או בהפסד ציבורי נידונת כהפסד שלא ניתן לחזרה.

חז"ל אף דרשו מפסוק זה לא רק על הטועים ומלמדים שלא כראוי אלא על 'חניפי תורה' – אנשים העושים עצמם כאילו קראו ושנו ויודעים את התורה ובאמת לא למדו כראוי והרי הם בכלל 'ארור עושה מלאכת ה' רמיה'.

במסכת שמחות¹ שנינו מעשה מזעזע על חששם של חכמים שמא לא יצאו ידי חובתם בהשבת תשובות לשואליהם בזריזות הראויה

"וכשנאחזו רבן שמעון ורבי ישמעאל וגזרו עליהן שיהרגו, היה רבי ישמעאל בוכה, ואמר לו רבן שמעון ברבי, בשתי פסיעות אתה נתון בחיקן של צדיקים ואתה בוכה, אמר לו וכי בוכה אני על שאנו נהרגין, בוכה אני על שאנו נהרגין כשופכי דמים וכמחללי שבתות, **אמר לו שמא בסעודה היית יושב, או ישן היית, ובאתה אשה לשאול על נדתה ועל טומאתה ועל טהרתה, ואמר לה השמש שהיית ישן, והתורה אמרה אם ענה תענה אותו, ומה כתיב אחריו, וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב;**"

ובאבות דרבי נתן² מובא מעשה זה עם תשובתו של רבן שמעון בן גמליאל שמעולם לא נהג כן והשמש היה מופקד על זה להכניס תמיד כל אדם "מעשה ברבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל

¹ פרק ח' הלכה ח' וראה הגירסא באבות דרבי נתן נוסחא א' פרק ל"ח לגבי נתינת מזון לעניים "כשתפשו את רשב"ג ואת רבי ישמעאל ליהרג היה רשב"ג יושב ותוהה בדעתו ואומר אוי לנו שאנו נהרגין כמחללי שבתות וכעובדי ע"א וכמגלי עריות וכשופכי דמים. אמר לו רבי ישמעאל בן אלישע רצונך שאומר לפניך דבר אחד. א"ל אמור. א"ל שמא כשהיית מסיב בסעודה באו עניים ועמדו על פתחך ולא הנחתם שיכנסו ויאכלו. אמר לו השמים אם עשיתי כן אלא שומרים היו לי יושבין על הפתח כשהיו העניים באים היו מכניסין אותן אצלי ואוכלין ושותין אצלי ומברכין לשם שמים"

² נוסחא ב' פרק מ"א

שהיו יוצאים ליהרג. והיה רבי שמעון בן גמליאל בוכה. א"ל רבי שמעון רבי מה אתה בוכה והלא [בשתי] פסיעות אתה נתון בצד אבותיך. א"ל וכי תעלה על דעתך שאני בוכה שלא הייתי עוד קטמון שנים. א"ל והרי הוא אומר מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל (קהלת ה' י"א). א"ל ולא אבכה שאני יוצא ליהרג כעובד ע"ז וכמגלי עריות וכשופכי דמים וכמחללי שבתות. א"ל רבי ישמעאל על חנם מימיך לא באת אשה לשאול לך על נדתה והאיש על נדרו והיית יישן או [סועד] או שמא לא היתה שעה פנויה או שמא לא הניחו השמש ליכנס. א"ל בין ישן בין [סועד] [מצווה] היה השמש כל אדם בל ימנע מלהכנס.

ומשמע שם שאינו רק לאשה אלמנה אלא לכל אשה בשאלתה ולאיש על נדרו וכדומה, ואף שבתורה כתוב פסוק זה (שמות פרק כ"ב פסוק כ"ב) על אלמנות ויתומים, כבר תירץ בספר משיבת נפש על פרשת בראשית "ומה שאומר יתומים ואלמנות דיבר הכתוב בהוה שהם תשי כח, וה"ה לכל אדם שלא לענות".

וגירסה זו מובאת במנורת המאור³ וכתב שם: "ענוי הדין הוא, כשבעלי דינין באין אצל הדיין, ואומר להם, אין לי פנאי עתה לדון, וישלח אותם בפחי נפש." ראה מה החמירו בחובת הדיין לדון את בעלי הדין ולא לומר להם כי אין לו פנאי.

ושיעור עינוי הדין שהחמירו בו הוא אפילו בשיעור גמיעת הכוס ועטיפת טלית כפי הנוסח במדרש אגדה⁴ "אם ענה תענה אותו. אחד עינוי מרובה ואחד עינוי מעט. וכשהוציאו לרבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל ליהרג, אמר לו רבן שמעון בן גמליאל לר' ישמעאל לבי יוצא שאין אני יודע על מה אני נהרג, אמר לו רבי ישמעאל לא בא אדם אצלך לדין או לשאלה, ושיהתה [אותו] עד שתהא גומע את כוסך, או עד שתהא מתעטף בטליתך⁵, והתורה אמרה אם ענה תענה אותו, אחד עינוי הרבה, ואחד עינוי מעט, אמר לו רבי נחמתי"

אמנם בשו"ת מהרש"ם⁶ למד שכל זה אינו אלא ממידת חסידות ואין חובתם של הרבנים עד כדי כך מדינא ואין העונש על עינוי הדין אלא על הצער שמצעים לאדם מישראל ובמיוחד ליתומים ואלמנות. ועוד כתב שם המהרש"ם בפלפולו שכל דברי הברייתא הוא רק לפי בן פטורא (בבבא מציעא ס"ב). שחולק על רבי עקיבא ולא סובר את דרשת חייך קודמים לחיי חבירך וכל שכן שצערן של תלמיד חכם קודם לצערם של שאר אנשים, עיין שם בדבריו המיוחדים, אולם לכאורה אין זה פשטם של דברים ואף המהרש"ם העיד על עצמו "והשי"ת יודע כי אני בעניי

³ פרק י"ג – הדין והדיין עמ' 189

⁴ שמות פרק כ"ב

⁵ ובפסיקתא זוטרתא שם "אמר לו ר' ישמעאל מימיך לא בא אצלך אדם לדון או לשאילה, ושהותו עד שתהא גומע כוסך, או נועל סנדלך, או עד שתהא עוטף טליתך, והתורה אמרה אם ענה תענה אותו, אחד עינוי מרובה, ואחד עינוי מועט, ובדבר הזה אמר לו רבי נחמתי." וכן הובא במחזור ויטרי סימן תכ"ח ובנוסח אחר באליהו רבה (איש שלום) פרשה כ"ח "ואנו נכנסו לבית המרחץ ונפנינו לאכילה ושתייה, ובאו יתומים ואלמנות לתבוע פרנסתן, ואמר להן שמש, אין השעה פנויה. בוא וראה, כמה גדול ענשו של דבר, [שנאמר] כל אלמנה ויתום וגו' אם ענה תענה וגו' וחרה אפי וגו'"

⁶ חלק ב' סימן ר"י (בחלקו השני של הסימן)

כמה פעמים הזהרתי את בני ביתי שאם יבא מי לשאול באמצע אכילה או שינה לא יעכבו אלא יביאו לפני או יקיצוני כי יפחד לבבי ממאמר זה"

ובפתחי תשובה⁷ הביא מספר משנת חכמים תחילת הלכות דעות שנסתפק אם דין זה של עינוי הדין הוא רק בהלכות ממונות או גם בדיני איסור והיתר⁸ והביא מדברי השל"ה שאין הבדל בין דיני ממונות לאיסור והיתר בעינוי הדין ולאחר מכן רצה לומר נידון זה תלוי במחלוקת הרמב"ם ורש"י באיסור עינוי הדין. ולפלא שלא הזכיר כלל מכל דברי חז"ל באבות דרבי נתן ומסכת שמחות שמבואר להדיא שעינוי הדין נהוג גם בשאלות של איסור והיתר.

בליקוטי מהרי"ל בהלכות הפסח⁹ מובאת דרשת מהר"ש "סור מרע ועשה טוב, ר"ל שלא יאמר אדם אשב בטל לא אעשה רע וגם לא אעשה טוב, לכך אמר ועשה טוב. ואין לך טוב כגמילות חסדים שהיא עיקר המצוה שהעולם קיים בשבילה. וכה"ג אם הוא ת"ח יהא גומל חסד ללמד תורה לבני אדם בחנם, ויהי' נוח ומזומן לבריות בכל שעה לדין ולהוראה בלי שהות."¹⁰

וראה בשו"ת מהרש"ם¹¹ על זהירותם הרבה של הרבנים בחשש עינוי הדין, בשאלה שנשאל אם מותר לתלמיד חכם לנוח ביום כשיש לפניו שאלות להשיב וכתב המהרש"ם שאין עינוי הדין אלא אחר שהחליט התשובה בדעתו ולא קודם.

מכאן פתח גדול להקל בחובת עניית תשובה לשואלים בכל עת, מכיוון שאין עינוי הדין אמור אלא לאחר שידוע הרב את הדין ושוהה מלהשיב מחמת ענייניו, אבל כשאין יודע הדין לא נחשב עינוי הדין. עוד צריך לידע שאין הדברים אמורים אלא כשלשואל חשובה התשובה לשאלתו וצריך לידע מיד, אולם אם אין לשואל צורך דחוף בתשובה, נראה שרשאי הרב לעשות חפציו קודם ולענות בזמן המיועד לכך.

לעין בשו"ת ישא יוסף חו"מ חלק ו' בשם הגרי"ש על חיוב הרופא לרפא וההשוואה לתפקיד

הרב

⁷ יורה דעה סימן רמ"ב

⁸ וכן נקט בפשיטות בשו"ת בית מרדכי חלק א' סימן ע"ה

⁹ ספר מהרי"ל, מנהגים, שלוש יום קודם הפסח, אות ו' וכן במנהגי מהר"ש נוישטט סימן א' אות ב'.

¹⁰ בספר אדרת שמואל על ר' שמואל מסלנט מסופר שסירב לקבוע שעות קבלה והיה מסור כולו בכל זמן לפסיקת הלכה.

"את עיקר תפקידו ראה בתור 'מורה הוראה', וראה חשיבות רבה בכך שיהיה זמין תמיד לציבור. כשהציעו לו לקבוע שעות קבלת קהל, הוא אמר ש"עלינו להדבק במידותיו של הקב"ה, שגם אצלו אין שעות קבועות". בליל הסדר היה מסיים את הסדר מוקדם, הולך לישון מעט, כדי שיפוג היין של ארבע כוסות, וממתין לשואלים שיבואו לשאול אותו בענייני החג. זאת בגלל הבעיה שיש בהוראת הלכה לאחר שתיית יין."

מתוך מאמר על ר' שמואל סלנט, של יואל יעקובי, התפרסם בעיתון בשבע גיליון 355.

¹¹ חלק ב' סימן ר"י

לבד מחובת הרב להקדיש את כל זמנו לעבודתו ולענות לכל שואל. יש לדון לגבי נטילת חופשות והאם מותר לרב להסתלק ממשרתו לפרק זמן סביר כפי הנהוג בעבודות אחרות, האם ראוי לרב להשאיר את בני עירו ללא מורה הוראה? האם הוא יכול למנות ממלא מקום תחתיו לפרק זמן מסוים?

באופן שנחתם חוזה מפורט עם בני הקהילה על מינויו ועל תנאי העסקתו, אין ספק כי על הרב לנהוג כפי שהוסכם. אולם כאן הנידון הוא באופן כללי ואיך ראוי לרב לנהוג בסוגיה זו?

והנה כתב בשו"ת אפרקסטא דעניא חלק א' סימן קט"ו "רב העיר שרוצה לנסוע מביתו על איזה זמן ובה"ע מונעים אותו אף על פי שמעמיד להם מורה הוראה על אותו זמן, הנה בהגא"ש סוף מס' ב"מ בשם א"ז כתב ז"ל מי שהיה בלן לרבים או ספר או נחתום לרבים ואין שם אחר והגיע שעת הרגל ומבקש לילך לתוך ביתו, יכולי לעכב ע"י עד שיעמיד אחר תחתיו, ואם התנה עמהם בב"ד או שהעבירו עליו את הדרך, הרשות בידו עכ"ל, לפ"ז לכאן ה"נ בב"ד יכול להעמיד להם מורה הוראה ואין ביד הקהל לעכבו.

אמנם בשו"ת מהרי"א הלוי ז"ל מלבוב ח"א סי' קע"ג הובא בד"ג כלל צ"ג סימן ח' לענין נסיעת הרב לצדיק על ימים נוראים הוכיח דאין להרב רשות לנסוע בע"כ של הקהל, ומ"מ ברור דאם עבר ונסע על חודש ימים אין רשות לקהל להעבירו, ובפרט שכן נהגו בכמה קהלות שנוסע הרב על ימים נוראים לצדיק הדור ע"ש, ועיין חת"ס חח"מ סי' קע"ב¹².

ומבואר בדבריו שאם ממנה הרב ממלא מקום תחתיו מותר לו לעזוב את העיר לפרק זמן לצרכיו.

ואם כן יש חובה על הרב בטרם צאתו לחופשה סבירה הנהוגה במקומותינו לדאוג שיהיה אדם אחראי הראוי למלא את מקומו בשעת הצורך או לאפשר יכולת פנייה אליו גם בחופשתו במקרים הנצרכים להכרעתו.

כמו כן ראוי לו לרב להודיע על הזמנים השונים בהם הוא מקבל את קהלו ופנוי לשמוע את שאלותיהם וצרכיהם ולהקפיד על היותו פנוי לצרכיהם בזמנים אלו ובכך למנוע חילול השם שיכול להיווצר אם לא יקפיד על זמנים אלו.

¹² וז"ל החת"ס שם "ואין שום ספק אצלי שמ"ש בהגה' מרדכי הנ"ל ומייתי לי' ש"ך להיות בקבע עמו ולסמוך על שולחנו לא אתי' למעוטי חכם העיר שאינו סמוך על שולחנו דמה בכך הרי כל הקהלה משותפי' שכרו להם פועל ונתנו לו בית אחד מבתיהם ונותני' לו דמי מזונותיו כאומר לעבדיו צאו ואכלו ושתו וכדומה ואין הרב רשאי לצאת לדור חוץ להשותפות בעיר אחרת היש לך סמוך על שולחנו גדול מזה ואטו עבדי שלמה שהי' שרים נכבדים על שולחנו הי' אוכלי' ומ"מ הי' עבדי' וה"נ אסור ונתבארו דברי בעז"ה מ"מ אמרתי שיכלו להתנות עמו שהוא ברשות עצמו לחזור בו בכל זמן ובלבד שישאר כך ולא יחליף אותם בקהלה אחרת"

עוד זאת יש לשים אל לב שמתוך חובת הרב לקהלו ייתכן וצריך הרב ללכת לחופשה כדי שיוכל לאגור כוח לעמוד בכל עת ולשרתם במלאכת הקודש וכן שיוכל למלאות רוחו ולישב על התורה כדי להמשיך ולהורות להם את המעשה אשר יעשון וכגון בהשתלמויות שונות והתוועדיות של רבנים ויושבי על מדין.

עיסוק במלאכה אחרת

כתב הרמב"ם פרק ו' הלכה י' מהלכות תלמוד תורה "תלמידי חכמים אינם יוצאין בעצמן לעשות עם כל הקהל בבנין וחפירה של מדינה וכיוצא בהן כדי שלא יתבזו בפני עמי הארץ, ואין גובין מהן לבנין החומה ותיקון השערים ושכר השומרים וכיוצא בהן ולא לתשורת המלך, ואין מחייבים אותן ליתן המס בין מס שהוא קצוב על בני העיר בין מס שהוא קצוב על כל איש ואיש שנאמר גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים, וכן אם היתה סחורה לתלמיד חכם מניחים אותו למכור תחלה ואין מניחים אחד מבני השוק למכור עד שימכור הוא, וכן אם היה לו דין והיה עומד בכלל בעלי דינים הרבה מקדימין אותו ומושיבין אותו."

אמנם בהגהות מיימוניות שם הביא מקור הדברים מגמרא ביומא ע"ב: "רבי יוחנן רמי כתיב (דברים י) ועשית לך ארון עץ וכתוב (שמות כה) ועשו ארון עצי שטים מכאן לתלמיד חכם שבני עירו מצווין לעשות לו מלאכתו" ומבואר שדין זה שאין התלמיד חכם יוצא לעשות מלאכה אחרת לא שייך לדין בזיון אלא לכך שבני העיר מצווין לעשות לו מלאכתו ובמאירי כתב שם הטעם לדין זה 'כדי שיהא לו פנאי לעסוק בתורה' ומשמע שהוא דין כללי לכל תלמיד חכם ולא שייך דווקא ברב בעירו, אמנם הדברים מפורשים במסכת שבת קי"ד. ששיעור תלמיד חכם לעניין חיוב זה הוא דווקא לזה שמניח חפצו ועוסק בחפצי שמים' והציבור מחויבים 'למיטרח בריפתיה' וכתב שם רש"י 'דבר שאינו יכול לטרוח בו, וחיינו תלויין בו' ובשיעור זה מוטל על הציבור לדאוג לתלמיד חכם שמניח חפצו ועוסק בחפצי שמים ובמאירי שם כתב "ראוי לטרוח בשבילו להמציאו כדי צרכו דרך כבוד".

דברים אלו אמורים בכל תלמיד חכם שמניח חפצו ועוסק בחפצי שמים והדברים קל וחומר ברב הממונה על הציבור שיש עליו איסור לעסוק במלאכתו בפני שלושה כדי שלא יתבזה¹³ וכמבואר

¹³ למרות איסור להתנהג בהנהגה המבזה את התלמיד חכם הרי שאין בכל התנהגות לא מקובלת משום בזיון ויש הבדל גדול בין לבוש מלוכלך וכדו' ובין עיסוק בעבודה אשר איננה מתאימה למעלת הרב וכמו שאמרו בבבלי בבא בתרא ק"י. "אמר להן כך מקובלני מבית אבי אבא לעולם ישכיר אדם עצמו לע"ז ואל יצטרך לבריות והוא סבר לע"ז ממש ולא היא אלא ע"ז עבודה שזרה לו כדאמר ליה רב לרב כהנא נטוש נבילתא בשוקא ושקול אגרא ולא תימא גברא רבא אנא וזילא בי מילתא" וכתב שם רשב"ם בד"ה וטול אגרא "כלומר הפשיטנה בשכר בשוק לעין כל ואין כאן חילול השם כלל ולא קרינא ביה ומשניא אהבו מות דדרשינן ליה במסכת שבת (דף קיד) בתלמידי חכמים שיש רבב על בגדו אבל לעשות מלאכה להתפרנס אין כאן גנאי. ואם כן אין בעיסוקו של סתם תלמיד חכם לצורך פרנסתו משום גנאי.

בטור¹⁴ "וגם הוא לא יתבזה ולא ינהוג קלות ראש לפנייהם שכיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור לו לעשות מלאכה בפני ג' כדי שלא יתבזה בפניהם"¹⁵ ואם כן כל רב בישראל מוטל על הציבור לפרנסו כדי חייו אם אינו עוסק במלאכה אלא רק בעסקי הציבור ואין הרב שנתמנה לתפקיד ציבורי רשאי לעסוק במלאכה אחרת וראוי על הציבור להחזיקו לגדלו משלהם¹⁶.

אמנם יש לדון במלאכה שאינה נעשית בפני רבים כגון עיסוק במסחר בבורסה והשקעות שנעשות דרך מתווכים או באמצעות המחשב שלכאורה יש להתיר לרב כיוון שאינו נעשה בפני ג' ואינו מתבזה¹⁷. אלא שכשעוסק במסחר לפרנסתו לכאורה צריך להפסיק ליטול שכר מן הציבור וכפי שכתב החת"ס בתשובתו הובא בהערה לעיל.

¹⁴ חושן משפט סימן ח'

¹⁵ והעירני ידידי הגאון ר' מרדכי פטרפרינד שליט"א שיש כמה טעמים לדין זה של הטור, ויש ביניהם כמה נפק"מ, כמבואר למעין. דהנה רש"י בקידושין ע. ביאר הטעם, דגנאי הוא ושפלות לדור שכפופים לזה שאין לו מ' שיעשה מלאכתו. והמאירי כתב הטעם, שלא יזנו הבריות ממנו דרך הדיטות עד שיהיה ביניהם כאחד מהם, ולא יהיו דבריו נשמעים ומתקבלים. וברמב"ם (פכ"ה מסנהדרין ה"ד) משמע שזהו דין בכבוד הדיין בעצמו. [ולא כמש"כ רש"י שזה מפני כבוד הציבור]. וע"ע במהר"י בירב בקידושין שם שהביא פירוש שהוא כדי שיהיה מצוי לכל צרכי הציבור בכל שעה, וכל ע"ז המהרי"ב דלא נהירא, ומה שפירש רש"י עיקר.

¹⁶ וראה בדברי החתם סופר בתשובתו חלק חושן משפט סימן קס"ד שכתב שראוי בזמן הזה לציבור להחזיק ידי הרבנים, אולם רב שיש לו כדי צרכו אין ראוי שייקח מן הציבור וכן אין ראוי לבקש העלאתו במשכורתו מזמן לזמן וז"ל "אמנם הציבור מחוייב להעמיד להם אחד שיהי' מוכן ופנוי בכל הזמני' לכל המבקש תורת ה' ימצא מוכן לכך בכל עת והציבור עושי' לזה פרנסתו בריוח וכבוד גדול כי אעפ"י כשהי' הוא עושה לעצמו הי' מצוה עליו לצמצם מ"מ הוא רשאי ולא הם **ובודאי אם יש לאל ידו להתפרנס משלו בלי נטילת פרס מהציבור מחויב הוא לעשות גם זה בחנם אך לא כל אדם זוכה לשתי שולחנות ואם אינם מספיקי' לו די צרכו בריוח אינו מהראוי שיסרב ויבקש הוספה בכל זמן ועידן ולהעמיס על הציבור העמוסי' בלאו הכי.**"

אמנם החת"ס סיים שם דבריו וכתב שראוי לדאוג להרמת קרן התורה וז"ל "ומ"מ אומר לך בעו"ה לפי צוק העתי' עת לעשות לה' שהרי משו"ה התירו לכתוב תורה שבע"פ ומכ"ש בזה שאם נחמיר על לומדי תורה בכיוצא בזה יניחוהו בקרן זוית ח"ו" ואם כן וודאי שצריך להיזהר שלא לקפח משכורת הרבנים ולהקפיד על השוואתם לשאר מקבלי המשכורות ולא לפחות להם משכר הראוי לכבודם.

והעירני ידידי הגאון ר' מרדכי פטרפרינד שליט"א לדברי היעב"ץ בלחם שמים באבות פ"ד עמש"כ הרמב"ם (שם) שת"ח יעסקו במלאכה ולא יתפרנסו מהציבור, שתמה על זה מהאי דינא דכיוון דנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור בעשיית מלאכה בפני ג', וכן פסק הרמב"ם. ויעוין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' ע"ח) שתירץ ע"ז דהרמב"ם אזיל בזה לשיטתו, דכיוון דאליבא דהרמב"ם זהו חילול השם שהרבנים יקבלו צרכיהם מבני אדם, א"כ כשהת"ח עוסק בפרנסה, אזי אדרבה הוא מקדש את ה' בזה, וא"כ זה נהיה כמו כל צורך מצווה דשרי לעסוק בו אף בפני ג', וכל מה דאיתא בגמ' דאסור היינו דווקא בגוונא דלא הוי לצורך פרנסתו, וכגון בעניני צרכי דירתו ותשמיש ביתו, וממילא מיושבת קושית היעב"ץ. אמנם דבריו דחוקים מעט ואולי אפשר לחלק בדוחק בין סתם תלמיד חכם לפרנס על הציבור שעל הציבור מוטל לפרנסו וזה שנוטל על עצמו מלאכת הציבור לא חשיב מתפרנס מדברי תורה.

¹⁷ וידידי הגרן ר' מרדכי פטרפרינד שליט"א הביא ראיה שמותר בצינעא לרב לעסוק במלאכתו מדברי התשב"ץ שתשובתו המפורסמת כנגד שיטת הרמב"ם בחלק א' סימן קמ"ב וז"ל "ונראה שר' יהושע היה עושה מלאכתו בצנעה שהרי בפרהסיא היה אסור לו שהרי אב ב"ד היה כדאיתא התם (שם) וכדאיתא בפ' החובל שמנהגם היה שהנשיא היה ראש ישיבה וממנה תחתיו אב ב"ד לכל ישראל כדמוכח הת' בשלהי הוריות (י"ג ע"ב) וכיון שאב ב"ד היה לא היה אפשר לו לעשות מלאכה בפרהסיא כדאמר' בפ' עשרה יוחסין (ע' ע"א) כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור לו לעשות מלאכה בפני שלשה ופרש"י ז"ל שגנאי הוא לצבור שיהיו נצרכין לזה וכיון שבפרהסיא לא הי' עושה אלא בצנע' משום הכי לא היה יודע ר"ג שאומנותו פחמי שאם היה יודע חלילה לו לרבן גמליאל שלא היה משתדל עם הציבור לגדלו משלהם שהרי לרבי אלעזר בן חסמא ולר"א בן גדגדה הושיב בראש מפני שלא הי' להם לחם לאכול ובגד ללבוש כדי שיתפרנסו דרך כבוד מהציבור כדלעיל כ"ש לרבי יהושע שהיה אב ב"ד אבל מפני שלא היה להם ענין רבי יהושע מפורסם שהי' פחמי מפני כך לא השתדל ר"ג עם הציבור לפרנסו מנכסיהם ולגדלו

על כל אדם מישראל מוטלת חובה להיזהר מפני החשד שלא יחשדוהו אחרים בזלזול במצוות או בעשיית מעשה לא טוב וכן שאין הנהגתו ראויה וכמה הלכות נתקנו מפני החשד כגון איסור כניסה לחורבה¹⁸ חובת הדלקת נר חנוכה בב' פתחים¹⁹ ועוד.

ומצינו במשנה²⁰ לגבי התורם את תרומת הלשכה במקדש "אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא במנעל ולא בסנדל ולא בתפילין ולא בקמיע שמא יעני ויאמרו מעון הלשכה העני או שמא יעשיר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר לפי שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום שנאמר (במדבר ל"ב) והייתם נקיים מה' ומישראל ואומר (משלי ג') ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם"²¹.

דברים אלו אמורים בכל אדם וכל שכן שיש לתלמיד חכם ולרב בישראל להחמיר ולחשוש שלא יחשדוהו וכמו ששינו בתלמוד²² "תנו רבנן ששה דברים גנאי לו לתלמיד חכם אל יצא כשהוא

משלהם ומ"מ עדין היה אומר ר' יהושע על ר"ג אי לדור שאתה פרנסו שראוי היה לר"ג לפשפש במעשיהם של ת"ח כדי שלא יהיו נזונים בצער כי עליו היה מוטל הדבר."¹⁸ בבלי ברכות ג'.

¹⁹ בבלי שבת כ"ג. וראה עוד אבן העזר סימן א' סעיף י"ג בדברי הרמ"א ובאר היטב שם שהוא עצה טובה ועיין בסוף סימן כ"ב שם. וראה עוד בשו"ת אגרות משה חלק ד' סימן פ"ב שאיסור מפני החשד הוא דאורייתא ואיסור בעצם מדין והייתם נקיים ע"ש.

²⁰ מסכת שקלים פרק ג' משנה ב'.

²¹ וראה עוד בתוספתא פאה פרק ד' ט"ו לגבי גבאי צדקה שאין להם להגביה כיס של מעות מפני החשד וראה עוד בבלי פסחים י"ג. ובבא בתרא ח'; ובתוספתא יומא פרק ב' ה' ו' לגבי בית גרמו וזהירותם מן החשד. (וע"ע מסכת כלה רבתי פרק ה' ב').

וברמב"ם למד שדין זה של והייתם נקיים מה' ומישראל הרי הוא בכלל הזהירות מעון חילול השם וכמו שהאריך באגרת השמד "והשני - שישתדל האדם מעצמו שלא יתקן פעולותיו הגשמיות עד שיגלו אצל ההמון ממנו ספורים מגונים מאד, ואף על פי שלא עשה עבירה כבר חלל את השם, מפני שראוי לאדם שישמור מפני אדם מעבירות כמו שישמור מה שיש בינו ובין בוראו, כמו שאמר יתברך (במדבר ל"ב כ"ב): "והייתם נקיים מה' ומישראל" וכך אמרו (יומא פ"ו א'): רב נחמן בר יצחק אמר: כגון דאמר אינשי: שרי ליה מריה לפלניא! ואמרו עוד: כגון שחבריו בושים משמועתו. והפרטי יחלק לשני חלקים, האחד - שיעשה איש חכם מעשה שהוא מותר לכל אדם, אלא שאיש כמוהו אינו ראוי לעשות כמעשהו, מפני שהוא ידוע במעשה חסד, והוא מבוקש ממנו יותר מזולתו, וזה כבר חלל את השם. וזה מאמר רב בגבול חלול השם (יומא פ"ו א'): כגון אנא דשקילנא בשרא מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר, כלומר שאדם כמוהו לא היה ראוי לו שיקח דבר עד שיתן דמיו תיכף שהוא לוקח ולא יאחר, אף על פי שזה המעשה מותר לכל בני אדם. וכמו כן מאמר רבי יוחנן: כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תפילין ובלא תורה, ענין זה שאדם כמוהו לא היה ראוי לו שיעשה זה, ובכל התלמוד: אדם חשוב שאני!

והשני - שיהיה אדם חכם מתנהג עם בני אדם הנהגה פחותה וכעורה במקומו ובממכרו ובמשאו ובמתנו, ויקבל בני אדם בכעס ובבזיון, ולא תהיה דעתו מעורבת עם הבריות, ולא יהיה עם בני אדם מתנהג במדות יקרות והגונות, הנה זה כבר חלל את השם. וכן אמרו עליהם השלום (יומא פ"ו א'): בזמן שאדם קורא ושונה ואין נושא ונותן באמונה ואין דבורו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו? אי לו לפלוני שלמד תורה! ועיין עוד בדבריו הנפלאים של ר' מלכיאל מלומז'ה בשו"ת דברי מלכיאל חלק ד' סימן ס"א במה שהעמיד הגדרים השונים בין חשד ומראית עין והכשלת אחרים וכו'.

²² בבלי ברכות מ"ג:

מבושם לשוק ואל יצא יחידי בלילה ואל יצא במנעלים המטולאים ואל יספר עם אשה בשוק ואל יסב בחבורה של עמי הארץ ואל יכנס באחרונה לבית המדרש ויש אומרים אף לא יפסיע פסיעה גסה ואל יהלך בקומה זקופה אל יצא כשהוא מבושם לשוק אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן במקום שחשודים על משכב זכור אמר רב ששת לא אמרן אלא בבגדו אבל בגופו זיעה מעברא ליה אמר רב פפא ושערו כבגדו דמי ואמרי לה כגופו דמי ואל יצא יחידי בלילה משום חשדא" ומבואר שיש דינים מסוימים שנשנו לתלמיד חכם מפני החשד יתר על שאר אדם²³.

וכן מצינו ברמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק כ"ב הלכה ט"ז "אסור לתלמיד חכם לשכון בחצר שיש בה אלמנה אף על פי שאינו מתייחד עמה מפני החשד, אלא א"כ היתה אשתו עמו, וכן אלמנה אסורה לגדל כלב מפני החשד, ולא תקנה אשה עבדים זכרים אפילו קטנים מפני החשד. והראב"ד השיג עליו וכתב "הפריז על מדותיו שלא אמרו חכמים אלא שלא יתאכסן עמה" אמנם דעת הרמב"ם וכן פסק בשולחן ערוך אבן העזר סימן כ"ב לאסור ומבורר שחששו בתלמיד חכם יותר מכל אדם מפני החשד²⁴.

וכדי להרחיק את עצמו מהחשד מצינו בפוסקים²⁵ חובה על הרב לפרש טעמי ונימוקי פסיקתו במקום שתמהים על הפסק וכפי שכתב בעל הפמ"ג²⁶ "המורה אם יראה שדבר תימא בעיני העולם למה הורה כן יודיע להם, ובפרט כשמיתר בערב שבת או לכבוד אורחים ובהפסד מרובה, ופעם אוסר, יודיע להם למה פעם אוסר ופעם מתיר כמבואר בפוסקים:"

אם כן מצינו חומרה יתירה ודינים מיוחדים לתלמיד חכם ורב בזהירות שצריך להיזהר שלא יבוא לידי חשד ווודאי שצריך זהירות שלא יבואו ללמוד להקל ממנו בענייני הלכה ויראת שמים כגון במקום שהקיל בשעת הדחק לעצמו או לאחרים.

²³ וראה עוד בדברי החתם סופר בתשובתו בחלק ו' סימן נ"ט בהתאוננו על היכולת לצאת ידי הבריות וז"ל "עתקתני בדברך ובגלגולי סבותיך אשר לא הי' לי לנחת ודע בני ותלמידי שי' כי כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה והייתם נקיים מה' ומישראל וב' חובות אלו נקיות מה' יתב' והנקיות מישראל עמו הם שני רוכבי' צמדים על גבנו ויותר אפשרי לצאת ידי החוב הראשון היינו ידי שמים יותר הרבה ויותר מלצאת ידי הבריות כי הם חושבים מחשבות זרות ונושאי' ונותני' מוזרי' בלבנה ועונשו יותר קשה מאד מאד עד לאין מספר ממי שאינו יוצא ידי שמים ח"ו והוא מש"ס ס"פ יה"כ בענין חלול ה' דאין לו כפרה כלל ר"ל ושיעור חלול ה' כגון רב דשקיל בשרא ולא יהיב דמי לאלתר ובעו"ה שכיח בדברי הבריות למדן כזה יעשה דבר זה והוא שגור בפיהם ואפילו על חשד סברא בעלמא והשתא אי נמי הי' אותו הלמדן עושה כשורה ויצא ידי שמים בכל יכולתו בחיק האפשרי אלא שלא נזהר עד שטעו בו אלו שותי שכר ועשאוהו מנגינותם הרי הוא כבר נלכד במצודתם על זה ידו כל הדווי' והכתוב צווח הרכבת אנוש לראשנו. ובשו"ת שבט הלוי חלק ז' סימן ל' דן בדבריו לגבי בני גד ובני ראובן.

²⁴ ועיין עוד בשו"ת שבט הלוי חלק ה' סימן ר"ה שכן למד פשט באיסור תלמיד חכם וראה עוד בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' סימן מ' בקונטרס הייחוד פרק כ"ד שמסקנתו להתיר.

²⁵ ראה שולחן ערוך יורה דעה סימן רמ"ב סעיף י' ובש"ך שם סעיף קטן י"ז.

²⁶ אורח חיים סדר הנהגות הנשאל עם השואל סדר ראשון אות י'.

הנה איסור ייחוד עם העריות ואשת איש בכללם, הוא מן החמורות ואיסורו ברור ופשוט והוא גדר גדול לעריות וכן אסור להתייחד עם הפנויה ודינים אלו מפורשים בשולחן ערוך אבן העזר סימן כ"ב ומשם תקחנו. ואין מקום להתיר למי שעסקיו עם הנשים להתייחד עמהם אלא להיפך יש בזה יותר מקום להחמיר²⁷ וכתב השולחן ערוך שם בסעיף ז' 'אפילו איש שעסקו ומלאכתו עם הנשים אסור לו להתייחד עם הנשים. כיצד יעשה, יתעסק עמהם ואשתו עמו, או יפנה למלאכה אחרת.' ובנושאי כלים הביאו שיטות המחמירים שאפילו היתר אשתו עמו שמועיל בעלמא לא מועיל במי שעסקיו עם הנשים. והנה יש לדון בגדרי רב המורה לנשים הבאות לפניו בשאלותיהם ובבעיותיהם ומייעץ להם אם חשיב עסקיו עם הנשים וזה תלוי בפירוש עסקיו עם הנשים שכתב רש"י קידושין פ"ב. "כל שעסקיו עם הנשים - שמלאכת אומנותו נעשית לנשים והנשים צריכות לו. לא יתייחד עם הנשים - אפילו עם הרבה נשים לפי שלבו גס בהו וכולן מחפות עליו" והביאו באוצר הפוסקים סימן כ"ב ס"ק כ"ו אות ז' שיש מקום להקל במי שעסקיו עם הנשים בלימודו ולא בדברים הנוגעים למלבושיהם שדווקא בזה שייך לדון שליבו גס בהן ומחפות עליו. וכן נטה לומר הגאון ר' שמואל הלוי וואזנר זצ"ל²⁸ ולהתיר לרב ללמד בכיתה של בנות שדלתה סגורה, ושם איירי שיש חלונות גדולים הפתוחים לרחוב ובכהאי גוונא התיר. אולם רב המייעץ בחדרו ובאים לפניו נשים בענייני השעה ראוי לאסור ייחוד אפילו עם כמה נשים כשאין פתח פתוח לרשות הרבים ושאר אופנים המתירים.

ונראה שבזמן הזה שדרך הרבנים ותפקידם מחייב ליתן עצות ולבוא בדברים עם נשים ראוי לרב לקבוע שאף אם צריך לדבר עם אשה באופן שלא ישמעו דבריהם, הרי שצריך להיזהר שיהיה מקום גלוי ובחלונות שקופים באופן שיש אנשים מבחוץ שיכולים לראותם. וכן בכל דברים הללו אין הכוונה כאן לפרוט דיני ייחוד ויש לרב לנהוג כפי דיני ייחוד ובאופן שיש היתרים כגון בעלה בעיר ואשתו משמרתו בבית אחד או נכנסים ויוצאים וכדו' רשאי גם לסמוך על היתרים אלו, אמנם מן הנכון והראוי לתקן באופן שלא יהא שום חשש שיבוא לאיסור ייחוד.

דבר נוסף שיש לדון בו בזמננו הוא לגבי ייחוד עם זכר, הנה כתב הרמב"ם בפרק כ"ב מהלכות איסורי ביאה הלכה ב' וז"ל "לא נחשדו ישראל על משכב זכור ועל הבהמה, לפיכך אין אסור להתייחד עמהן, ואם נתרחק אפילו מייחוד זכור ובהמה הרי זה משובח, וגדולי החכמים היו מרחיקין הבהמה כדי שלא יתייחדו עמה, ואיסור ייחוד העריות מפי הקבלה" ומבואר בדבריו שההתרחקות מייחוד עם זכר הוא משובח וכן כתב בשולחן ערוך²⁹ והוסיף "ובדורות הללו שרבו הפריצים, יש להתרחק מלהתייחד עם הזכר" ואם כן יש מקום לגדור ולהחמיר אף בייחוד עם

²⁷ כסברת רש"י והתוס' ודלא כהרמב"ם

²⁸ שו"ת שבט הלוי חלק ג' סימן קפ"ג

²⁹ אבן העזר סימן כ"ד ועיי"ש בנו"כ שאינו אלא מידת חסידות ודווקא במקומו של הבית יוסף שהיו פרוצים בזה.

זכר ובפרט ברבנים המלמדים ומדריכים צעירים שפעמים ואין הצעיר יודע לסרב בכל הכוח
מחמת רגשי הכבוד לרב ולכן ראוי לכתחילה להחמיר ולהימנע מלהתייחד כל שהדלתות
נעולות³⁰.

³⁰ עיין פתחי תשובה אבן העזר סימן כ"ב אות ח'.

שוחד וטובות הנאה

איסור לקיחת שוחד הוא מן התורה שנאמר 'ושחד לא תקח'³¹ ונתבאר איסורו בתלמוד בבלי מסכת כתובות³² ובשולחן ערוך³³. ויש לדעת שאיסור זה אינו אמור רק בדין הפוסק בדיני תורה בין איש ובין אחיו אלא בכל אדם שנתמנה להכריע הכרעות על פי ראות עיניו ודעתו הרי הוא בכלל איסור שוחד³⁴ וכפי שכתב בעל תוספות יום טוב³⁵ להוכיח כן בשיטת הרא"ש "בא וראה דבר גדול שהשמיענו רבינו דשוחד אסור אף בדבר שאינו דין תורה אלא דרך קנס בעלמא... כתבתי זה להורות לנתמנים על הציבור אף על פי שאין דיניהם דין תורה ולא נתקבלו לכך אפילו הכא יזהרו מלקבל מתנות על דיניהם" הרי שאיסור שוחד הוא איסור כללי לכל המתמנים על הציבור ולא לדיינים בלבד.

אמנם מבואר לכל מעיין בהלכות שוחד³⁶ שאין איסור שוחד אלא במתנה הניתנת לדיין כדי שידון לטובתו אולם טובת הנאה שמקבל הדיין ללא קשר לדין שבא לפניו, לא נאסר בכך אלא ממידת חסידות אם חש קירוב דעת לנותן.

וכתב הט"ז³⁷ "ומו"ח ז"ל מסיק דלאב"ד שרי ליקח מתנות להתעשר שיהיו דבריו נשמעים נגד הבריות ובאמת יצא שכרו של זה בהפסדו דנמשך מכשול מזה שמי שיש לו דין לפני האב"ד מקדים איזה זמן ונותן לו מתנה כדי לקרב לבו אליו ואין לך שוחד מוקדם יותר מזה ולא עוד אלא שמקבל שכר תורתו בזה וגדולה מזו אנו מוצאין ברבה בר אבהו בפ' המקבל שהיתה שעה דחוקה לו ואפילו הכי לא רצה ליהנות מן מה שנותנים לו מן השמים דשמע דקאמר מאן הוא דאכל לעלמי' כרבה בר אבהו ק"ו במה שניתן לו לאדם על ידי אדם אחר כמותו ע"כ כל שאינו מוכרח לזה ודאי ירחיק מכיעור זה וכיוצא בו וק"ו מכיעור הגדול שקצתן להוטים אחר הממון

³¹ שמות פרק כ"ג פסוק ח'

³² דף ק"ה

³³ חושן משפט סימן ט'

³⁴ אמנם עיין בשו"ת באר משה כבוד חכמים סימן ח' שכתב שעל אף שיש איסור שוחד בדיני קנסות מכל מקום אין איסור ליקח שכר מהציבור או מן הנידונים למי שדן דיני קנסות ולפי זה מותר לרב מכהן לקחת שכר על ישיבה בוועדה הדנה בנושאים שונים שאינם דיני תורה. עי"ש בדבריו הנחמדים.

³⁵ פלפולא חריפתא מסכת סנהדרין פרק זה בורר דף כ"ז אות ש', הובא דבריו בפתחי תשובה חושן משפט סימן ל"ד סעיף י"ח אות כ"ז וכן סימן ט' אות א'.

³⁶ חושן משפט סימן ט'

³⁷ יורה דעה סימן רמ"ו ס"ק ז'.

ותובעים בפיהם ליתן להם מתנות הם מבזים התורה ולומדיה דאפילו במתנות כהונה אסרו לשאול חלקו ק"ו בזה שעון גדול הוא וצדיק באמונתו יחיה:³⁸

ומבואר שאסור לו לרב לבקש מתנות או שכר על דברים שעושה מתוקף תפקידו כרב ושאין לרב לקבל מתנות מן היחידים.

יש לציין לדברי החזון איש³⁹ בספרו אמונה ובטחון (פרק ג') שמאריך להתקיף את החושדים בתלמידי חכמים ובהכרעותיהם ההלכתיות שבאות מתוך נגיעות ואשר דעתם מושפעת מטובות הנאה שיסובבו להם על ידי פסיקתם. "ואנו בטוחים בחכמים שהינם מורמים מפחיתויות כאלה ולא יחשדו בם אלא קטני הדעת נעדרי בינה אשר לא ידעו ולא יבינו נפש משכיל" ועוד ביאר שם שאין עבירת השוחד אלא רוח טומאה מיוחד ויש בו כוח מיוחד לעוור ולסלף, אבל רק מה שמוגדר על פי ההלכה שוחד, ואין בכל טובת הנאה או רווח שיכול לבוא לדין מפסיקתו משום שוחד.

אמנם גם החזון איש הסכים שם בתוך דבריו שדבר הנקרא שוחד ממידת חסידות אף הוא בכלל שוחד הניתן בכוחו לעוור את עיני החסיד. ולכן שומה על הרב להיזהר בענייניו ולא לקבל טובות הנאה מיחידים, ואם קבל ראוי לו לפסול עצמו מלון בענייניהם.

אולם אין לראות בכל רווח עקיף משום טובות הנאה שהרי הם בכלל שוחד, וכגון שהות בבתי מלון לצורך מסירת שיעורים ודרשות לחיזוק הציבור, בוודאי שאין לצפות מן הרב לשלם על

³⁸ וראה עוד בספר לב מבין לרבי בכור יצחק נאבארו מגדולי רבני איזמיר, הלכות תלמוד תורה פרק א' הלכה ז' שהביא מדברי רבינו עובדיה ברטנורא בפירושו למשנה באבות פרק ד' משנה ה' אל תעשם קרדום לחפור בהן וז"ל "ואם תלמיד חכם חולה הוא ומדוכא ביסורין ומרבין העם להביא מנות גדולות מפני כבוד תורתו, מצוה עליו שיטול, ואין זה בכלל נאות מדברי תורה, הואיל ואי אפשר לו להתפרנס בדרך אחרת. וכן תלמיד חכם שמינו אותו הצבור עליהם פרנס או ראש הסדר ומתעסק בצרכי ציבור, מותר לו ליקח מהם פרס ואפילו שכר הרבה יותר מכדי פרנסתו, כדי שיהיו מזונותיו בריח ומתוך כך יהיה גדול ויראוי ומאויים בעיניהם. כדאשכחן בכהן גדול דכתיב ביה הגדול מאחיו, ודרשו חכמים [יומא י"ח ע"א] גדלהו מאחיו, שיהיו אחיו הכהנים מעשירים אותו משלהן. וחכמים הראשונים שהיו נמנעים מזה, מדת חסידות היתה בהם, אבל לא מן הדין" וכתב הלב מבין שזה דווקא במתנות מן הציבור וכן בדעת הב"ח שהתיר, מדובר במתנות מן הציבור, אבל מן היחידים אסור ליטול מתנות וכן הביא משטת הברכי יוסף חו"מ סימן ט', ראה שם אות י"ד שצייד בתחילה כדעת הב"ח שאין איסור בנטילת מתנות ואין בכך משום שוחד אולם אחר כן כתב שיתכן שלא התיר הב"ח אלא מתנות מהציבור אבל לא מן היחידים עי"ש. ובשן"ת מר ואהלות חושן משפט סימן ח' צידד להתיר לקבל מתנות באקראי אף להתעשר ואף משום מידת חסידות אין לחשוש.

וראה עוד בתשובת רבי אברהם בן הרמב"ם בסימן ד' שהשואל התקיף חכם אחד שלקח ממון עבור התרת חרם מבני קהילה אחת וכתב שם בשאלתו וז"ל "גם בקש מבני נא אמון עשרה דינרים מצרי כדי להתיר להם חרם אחר שהחרימו על עצמם והביאו לו מהם שמונה דינרין ונשבע שלא יתיר החרם בפחות מן העשרה והיו רוב העם עוברים על החרם ושם שמים מתחיל על תביעתו שלממון כדי להתירו גם הוגד לי כי נשבעו שלא יחזרו ליתן לו מאומה בשביל זה עמדתיו וקנאתי ליוצרי ואמרתי על ראשי העדה לאנשים ולנשים כל מי שירצה ליתן לנשיא הנזכר דרך נדבה הן רב הן מעט ברוך יהיה ואני מחזיק לו טובה בדבר אך בשביל התרת החרם אל תתנו מאומה כי לא תמכר הדת לעינינו"

ועיין חידושי חתם סופר לחולין מ"ד: על כך שתלמידי חכמים שונאים מתנות ונוטלים על כרחם כדי חיותם. והעירני לזה הגאון רבי שמואל אליהו שליט"א רב העיר צפת.³⁹

שהייה זו ומותר לרב לכתחילה לקבל דבר זה לצורך עבודתו ואין לו לחוש לזה משום שוחד, אלא אם הרב איש אמיד ראוי לו לכתחילה לא לקבל מתנות כלל וגם זה כיוצא בזה.

מינוי קרובים

הרב שאול ישראלי תיאר ברשימותיו את הסכנה הטמונה לפתחם של רבנים מעצם היותם בעלי כוח וכך הוא כותב "יש בכוח גדולה ושלטון ביד לנצל את המעמד למען עצמו בצורה זו או אחרת. ואכן לעתים קרובות אנו רואים כיצד כוח השלטון שבידו של האדם מעביר אותו על דעתו, מנוצל על ידו להרבות כבוד לעצמו, למסור למקורביו ולבני משפחתו משרות נכבדות שלא בהתאם לכישרונותיהם, לדכא בכוח ובתככים כל ביטוי של ביקורת, ועל ידי כך להשניא את עצמו על הציבור שלשלומו ולטובתו ניתן בידו המעמד השלטוני⁴⁰."

חשש זה של שימוש לרעה בכוח המשרה לטובת קרוביו מובא בשולחן ערוך⁴¹ לגבי גבאי צדקה והזהירות שבה הם צריכים לנהוג שלא לחלק לקרוביהם יותר משאר בני אדם "המחלק צדקה צריך ליזהר שלא ירבה לקרוביו יותר משאר בני אדם⁴². הגה: ודוקא גבאי, אבל כל אחד מותר ליתן צדקה שלו או מעשר שלו למי שירצה מקרוביו, והם קודמין כמו שנתבאר לעיל סימן רנ"א" ומבואר שיש חילוק בין אדם פרטי שרשאי לפעול לטובת קרוביו ובין אדם המשמש במשרה ציבורית שאין רשאי לפעול לטובת קרובי משפחתו יותר מאחרים⁴³. ומכאן כתב בשו"ת יד אפרים⁴⁴ שיש להיזהר שלא לפעול למינוי קרוב או מקורב מתוקף המשרה הציבורית ויש לרבנים להיזהר בזה שלא יבואו לפעול בכוחם למען אחד מקרוביהם וצריכים לפסול עצמם מלדון ומלהיות מעורב במינוי שיכול לבוא לידי לעז שפועלים לטובת קרוביהם.

וכן משמע מדברי הב"ח⁴⁵ שכתב "ומשמע לי מלשון זה דכל שהוא בקי בדינים אינו עובר בלא תעשה ואף על פי שיש גדול ממנו בעיר ומינהו לזה בשביל שהוא קרובו וכן נוהגים בכל המקומות אף על פי שאינו משנת חסידים וגם על הרוב ממנים קרובים אף על פי שאין בקיאים בדינים ודא עקא מביאה צעקה." ומבואר בב"ח שעל אף שאין איסור כשממנה קרובו במקום

⁴⁰ הרבנות והמדינה, ירושלים תשע"ה, עמ' 29.

⁴¹ יורה דעה סימן רנ"ז סעיף י' ושם בנו"כ.

⁴² וראה שם בדברי רבינו הגר"א שציין מקורו מבבלי שבת כ"ג. שאמרו לחלק הפאה בסוף שדהו כדי שלא יאמר לקרובו עני לבוא בזמן מסוים.

⁴³ וראה בית יוסף חושן משפט סימן ל"ד שראשי קהל שמחניפים לאוהבם ומכבידים על שונאם בהטלת המס הרי הם פסולים לעדות ולשבעה.

⁴⁴ סימן י'

⁴⁵ חושן משפט סימן ח'

שהוא ראוי לתפקיד ואף על פי שיש ראויים ממנו מכל מקום אינו משנת חסידים ובאים לידי תקלות מחמת זה.

וכן הוא מסקנת הרב עובדיה יוסף⁴⁶ זצ"ל שהביא מדברי ר' דוד פארדו ומדברי הנצי"ב שעל אף ששני המועמדים ראויים מכל מקום יש איסור תורה לפעול לטובת קרובו ביש גדול ממנו ובוודאי שצריך לפעול במינוי הרבנים בדרכי הישר והצדק ואשר על כן חובה על הרב להיזהר שלא לפעול מכוח רבנותו וסמכותו להשפיע על מינוי קרוביו ומקורביו לתפקידים ציבוריים במקום שיש אחרים ראויים מהם.

עיסוק בנושאים פוליטיים

הרב עובדיה הדאיה בתארו את תפקידי הרב כותב ומעורר על הזהירות היתירה שצריך לנהוג בה הרב:

"להיות זריז וזהיר במעשיו ובמדותיו כלפי פנים וכלפי חוץ להיות נזהר מהחשדות ומהמהרהרים אחריו. להיות חולק כבוד לכל אדם, להיות רחוק מנטיות כלפי מפלגה או חברה שהיא. כבודו של הרב להיות למעלה מכל המפלגות, להיות באופן ניטרלי בכל ענין וענין"⁴⁷

אמנם כל זה דווקא בשייכות מפלגתית מוצהרת וכדומה שפוגעת בתפקידו וביכולת ההשפעה של הרב על כל בני עירו וקהלו, אבל וודאי שמותר לרב להביע את דעתו בכל נושא מענייני הכלל ואין לו לחוש לכבודו במקום כבוד שמים⁴⁸.

⁴⁶ שו"ת יביע אומר חלק ז' חושן משפט סימן א'

⁴⁷ שו"ת ישכיל עבדי חלק ה' יורה דעה סימן ל"ג

⁴⁸ ראה לדוגמא תיאור הנהגתו של הגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל רבה של ירושלים בהקדמה לשו"ת הר צבי אבן העזר "רבינו היה בבחינת 'רך כקנה וקשה כארז'. שתי תכונות מנוגדות אלו התמזגו והיו לאחדים בידו. רך כקנה היה רבינו כלפי הציבור, עמו וצאן מרעיתו. במסירות נפש לחם מלחמתן של נשים עגונות עלובות, הזקוקות לעזרה וליד סומכת ותומכת. הוא עזר ותמך בעניים ובחלכאים, חוכי ישועה ומבקשי עזרה. אך בעת ועונה אחת היה קשה כארז, בענייני ציבור עמד על דעתו בתקיפות, בבחינת 'ונצבת על הצור', ולא נרתע מלצאת בקול רעש גדול אדיר וחזק. הוא לחם נגד תקיפים ושליטים, רוזנים ומנהיגי ציבור, כאשר השעה היתה צריכה לכך, ולא נרתע משום דבר."

פרק ד'

הנהגות ראויות

1. ראוי לרב שיהיה לו קפדנות רק לכבוד שמיים ולא לכבוד עצמו וכתב המב"ט בחלק ג' סימן צ"א שמותר לסלק רב ממשרתו כשאינו נוהג עם קהלו בנחת "עת לבכות על דברים אלו שנאמרו על חכם מנהיגי צבור אם היו אמת והאי לישנא בישא אף על גב דלקבולי לא מיבעי למיחש ליה מיבעי ואף על גב דהאי רבנן דרתח אורייתא הוא דמרתחא ליה היינו במילי דאורייתא דחזי מאן דעבר (עבירה) ואורייתא מרתחא ליה לכעוס לא לכבודו כי אם לכבוד ה' וגם כי נשבעו שבועה חמור' וקבלו עליהם לדיין ולקצין גם הוא היה צריך להתנהג עמהם כראוי כי על הקדמה זו קבלו שבועה שאין הצבור מקבלים עליהם דיין ומנהיג אלא שינהיג' דרך ישרה וכן כתבו לו בכתב ששלחו לו שיבא אליהם שעניניהם עליו להגיד להם דרך ישר לא יכשלו בה והיה צדק אזור מתניו כו' גם בכתב השנית כתוב שקבלו אותו עליהם לכל דבר שבקדושה אם כן לא חלה השבועה עליהם אלא שיהא מיישרם ומתנהג עמהם לש"ש בכל עניניהם" ראה תורת חיים סנהדרין פ"ב. וקי"ג. על דברי הגמ' תענית ד'. שצריך התלמיד חכם לקנאות ולהקפיד לשמים ש'אורייתא קא מרתחא ביה' אבל לא לכבוד עצמו ושצריך זהירות בזה.

2. הרב צריך זהירות יתירה בבגדיו ובכל הליכותיו שיהיו מכובדים ומנומסים ולא יגרמו לחילול שם שמים וכמו שאמרו בבלי שבת קי"ד. 'כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה' וכתב שם רש"י בד"ה חייב מיתה "שצריך להיות חשוב והגון לכבוד תורתו" וברמב"ם פרק ה' מהלכות דעות האריך בפרטי הנהגת תלמיד חכמים שצריך להיות נזהר במאכלו ובמלבושיו וכל הנהגותיו "כשם שהחכם ניכר בחכמתו ובדעותיו והוא מובדל בהם משאר העם, כך צריך שיהיה ניכר במעשיו במאכלו ובמשקלו ובבעילותו ובעשיית צרכיו ובדבורו ובהילוכו ובמלבושו ובכלכלו דבריו ובמשאו ובמתנו, ויהיו כל המעשים האלו נאים ומתוקנים ביותר"⁴⁹

⁴⁹ וראה פירושו של רבי מתתיה יצהרי למסכת אבות פרק ד' "ואחשוב כי בכלל זה שהת"ח צריך להיות מסולסל ומדקדק ושם ארחותיו ועניניו, כדי שיהא אהוב ונחמד בעיני הבריות, כענין שאמרו שלא יצא מבושם פרק כיצד מברכין (ברכות מג ע"ב), שלא יצא במנעלים טלואים (שם), שלא ימצא רבב על בגדו פרק אלו קשרים (שבת קיד ע"א)". ולמד שאיסור לצאת מבושם לשוק שייך לאותו טעם שלא יצא עם רבב והוא כדי שיהיה נחמד ואהוב על הבריות.

ובספר משיבת נפש לפרשת תרומה על הארון שהיה זהב מבית ומחוץ "גם פי' שהארון היה מצופה בזהב מבית ומבחוץ, סמכו לומר שת"ח יהיו תוכו וברו. ונ"ל ג"כ להיפך שיהא ברו כתוכו, ומכאן סמכו לומר ת"ח

וכתב בעל תפארת ישראל⁵⁰ לגבי איסור הסתכלות במראה "נ"ל דלבתר מ"ש רמ"א [קנ"ו] דכשעושה להעביר הלכלוך מפניו בכל דוכתא שרי, א"כ בכל יוצא לחוץ וחושש שיהיו נוצות בשערו או לכלוך בפניו, או שום שני בבגדיו וכובעו, אפילו רק ספק הוא, אפ"ה שרי, כמו שהתירו משום כבוד הבריות לטלטל מוקצה, ולהוציא מרה"י לכרמלית בשבת כדי לקנח א"ע [כא"ח שי"ב א' ושם ס"י], וכ"כ בגילח חצי זקנו ושמע שמת אביו שמגלח הנשאר [י"ד ש"צ ב'], מכ"ש הכא דת"ח שנמצא רבב על בגדיו חייב מיתה [כשבת קי"ד], ואף דאין ת"ח בזה"ז [כי"ד רמ"ג ושל"ד, ועי' סמ"ע סס"י רס"ב] עכ"פ בזה"ז שכבוד התורה בעוונתו בל"ז כבר ירדה אחורנית עשר מעלות, אדרבה חיוב עלינו להקפיד על כבודה לבלי להשפילה יותר, ושיהיה לשחוק בעיני הבריות עי"ז, להכי בכל גוונא מותר, והצעת דברים הנ"ל בילדותי לפני ע"ר אאמ"ו הגזצוק"ל והודה לדברי:]⁵¹

ועל הרב והדיין יש דינים מיוחדים כדי שלא יבואו לידי בזיון וראה בהפלגת דברי הטור⁵² "ואסור לו לאכול ולשתות ולהשתכר בפני רבים ובכניסת ע"ה ובסעודת מריעות אוי להם לאותם הדיינים שנהגו בכך ומועלין בתורת משה רבינו ע"ה שביזו דיניה והשפילו עד ארץ והגיעה עד עפר וגרמו להם רעה ולבניהם בעוה"ז ובעוה"ב" ראה והתבונן חומרת הדבר והזהירות היתירה שצריך הרב להיזהר שלא יבוא לבזות תפקידו ותורת משה.

ומכאן חומרה יתירה שצריך הרב לנהוג באכילתו בפני רבים כגון בחתונות וכדומה שעליו לנהוג בכבוד לתפקידו ואסור לו להשתכר או לאכול בפני עם הארץ. ומה נמלצו דברי הרמב"ם באגרתו לר' אברהם בנו שכתב לו 'ודע כי בסעודות הקיבוצים תיוודע תרבות האנשים, והרבה פעמים חזרתי עייף ורעב לביתי ביראתי בראותי חרפת חבירי'.

זהירות בכבוד העם

כתב הרמב"ם פרק ו' מהלכות תלמוד תורה הלכה ג'

שנמצא רבב על בגדיו חייב מיתה שנאמר כל משנאי אהבו מות, ר"ל שיהיה ת"ח נאה ומהודר במלבושיו ובמידותיו.

⁵⁰ עבודה זרה פרק ב' משנה ב'

⁵¹ והביא דבריו רבי עובדיה יוסף בשו"ת יחוה דעת חלק ו' סימן מ"ט

⁵² חושן משפט סימן ח' וראה עוד תוס' קידושין מ': ד"ה ויש אומרים בשם ירושלמי שיש לתלמיד חכם חומרא יתירה באכילה בשוק.

'אין ראוי לחכם שיטריח את העם ויכוין עצמו להן כדי שיעמדו מפניו אלא ילך בדרך קצרה ומתכוין שלא יראו אותו כדי שלא יטריחן לעמוד, והחכמים היו מקיפין והולכין בדרך החיצונה שאין מכיריהן מצויין שם כדי שלא יטריחום.'

ומצינו בזה מחלוקת בדברי המדרש רבה בפרשת בהעלותך (פרשה ט"ו סימן י"ז)

"וחייב להקדימו לכל אדם בכניסה וביציאה ולנהוג בו מורא וכבוד שנא' (דברים ו) את ה' אלהיך תירא ותניא את לרבות בעלי תורה שאין לך מדה אחרת כיוצא בה וכן הוא אומר (דברים א) ואתן אותם ראשים עליכם מיכן את למד שתנהוג בו מנהג נשיאות לעמוד מפניו להקדימו לכל דבר שבגדולה אמר רבי אבא הכהן בר פפא כשהייתי רואה סיעה של בני אדם הייתי הולך בדרך אחרת שלא להטריח עליהן שלא יהיו רואין ועומדים מלפני וכשאמרתי דברים לפני רבי יוסי ב"ר זבידא אמר לי צריך אתה לעבור לפניו ויהיו רואין אותך ועומדים לפניך ואת מביאם לידי יראת שמים שנא' מפני שיבה תקום ויראת מאלהיך"

ומכאן שצריך הרב לשקול מעשיו בפלס אימתי יתרבה מזה כבוד השם ויראתו ואימתי יכול חס ושלום לגרום לחילול השם וזה צריך להנחותו בכל מעשיו הן כשקמים מפניו והן כשהולך בדרך אחרת כדי שלא יקומו בפניו.

התפטרות מתפקיד

דבר חשוב נוסף שראוי לרב לשים אל ליבו הוא מידת יכולתו וכשירותו לשמש בתפקיד הרבנות לאורך זמן. יש ופעמים מחמת זקנה או חולי קשה על הרב לצאת ולבוא ולדרוש ברבים וכדומה וראוי לרב לזכור בכל עת שתפקידו ללמד ולהורות לבני עירו וקהלו ואם נבצר ממנו לעשות זאת בצוק העיתים או באופן שחלה ואין יכול עוד לצאת ולבוא כראוי ולהנהיג קהלו או באופן שאין הציבור חפצים לקבל תורה מפיו⁵³ ראוי לו לעזוב משרתו ותפקידו ולסייע שייבחר אדם ראוי לתפקיד הרבנות.

⁵³ אולם אין לרב לעזוב משרתו במקום שאין מצליח להשפיע לגמרי ואין דעתו מתקבלת על רוב הציבור וצריך להודיע דעתו אף שאין מסכמת דעת כולם עמו וכפי שכתב בעטרת שלמה לגאון רבי שלמה שמשון קרליץ זצ"ל והובא בספר חשוקי חמד למסכת שבת דף נד: ז"ל שם "שאלה. תלמיד חכם גדול שמשמש בתור רב בעיר גדולה ביחד עם עוד רבנים, והרב עומד בפניו בעיה קשה היות שיש כמה ענינים בכשרות שנוטים שם להקל, ושלפי דעתו אין מקום לקולא בזה, והיות שחוות דעתו של הרב הנ"ל לאיסור, ולא יוכל למנוע את שאר הרבנים מלהכריע למעשה להיתר, ופרסום ההיתר לצבור, ולכן רוצה הרב הנ"ל להסתלק מלשבת ולהכריע בעיניו כשרות, כדי שלא ישא באחריות ההיתרים הניתנים על ידם, ושלפי דעתו הם שלא כדיון, והספק הוא אם מותר לו להסתלק מזה? תשובה. השאלה הובאה ב"עטרת שלמה" (לגרש"ש קרליץ סימן פט) והשיב ז"ל: מצד שני טעמים נראה שאי אפשר לו להסתלק מזה, א. מצד חיובו בתור רב, והיינו כשהציבור מינה אותו בתור רב עליהם, חל עליו חיובים שנתחייב בהם בתוקף תפקידו, וברור הוא שאחד מהתפקידים העיקריים בתור רב הוא עניני כשרות, וכיון שהרב הנ"ל רוצה להמשיך במשרתו בתור רב, הוא מחויב לנהל את כל התפקידים שמוטלים על רב ובתוכם גם עניני כשרות, ואינו יכול לפרוק מעליו חלק מתפקידיו, מאחר שהוא משועבד לכל הדברים שמוטלים על רב. ואם יתפטר, מעל בתפקידו שהוטל עליו, ואין לו ברירה אחרת אלא להשאר לשמש בכל תפקידיו, או להסתלק לגמרי ממשרתו. ומה שיש טוענים שזה יגרום לחלול השם שרב זה אומר ככה ורב זה אומר ככה, הנה הדבר הוא להיפך שרב שאומר דעתו דעת תורה לאיסור, במקום שיש מקילים [שלא כדיון לפי דעתו], זהו קידוש השם, וחלול השם הוא כשמוציאים היתרים שהם תמוהים בצבור ואין מוחה בזה, ובמקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב וכו', ויוצא

כפי שהאריך בשו"ת מהרשד"ם יורה דעה סימן קל"ב בדבר רב שחלה ורבים מקהלו רצו למנות רב אחר וכתב המהרשד"ם בתשובתו "זקן זה לא ידעתי מה אדון ביה ואם קנה חכמה מה חכמתו וכי לא ידע שא' מכ"ד דברים שכתב הרמ"בם שמנדין עליהם המעכב את הרבים מלעשות מצו' ואין לך מצוה גדול" מלשמוע תור' ממי שלבו חפץ וכמו שדר' חז"ל על פסו' כי אם בתורת ה' חפצו ועוד כתיב ומונע בר וגו' והנה מצאנו כמה מעלת הלמוד ממי שלבו חפץ שהרי מצות כבוד אב ואם היא מהמצו' החמורות שבתורה עד שהוקש' לכבודו של מקום ועכ"ז כתב ב"ת בתשו' סי' מ' שאם הבן רוצה ללמוד תור' מא' שחושב ישלים עמו חוץ לעי' ואביו מוח' שיכו' לצאת ולא יחוש לאביו ואפי' שמצטע' עליו מאד וא"כ אח' שהקהל חפצי' בו ולא באחר היה ראוי לזקן לבטל רצונו ולא מבעיא עתה שכפי השאלה הוא אינו יכול לשרת הקהל כמנהג הקהל' אלא אפי' היה בריא אולם וככחו אז כחו עתה אחר שהקהל בחרו בת"ח זה ולא באח' היה לו לעבור על מדותיו הטו' טוב היא מר' הקדו' שאמר לו לוי בפניו נתת לו רשות לעמוד או לא ידע מה שעשו ישראל לר"ג שהעבירוהו חביריו ולא נמנע ר' אלעזר בן עזרי' מלקבל עליו אח' שרצ' בו ישראל והיה בחור כמו שבא בירו' פת"ה ואח"כ כשחזרו ישראל ורצו להחזיר לר"ג והלכו אצל ר"א ואמר נתרצית' אני ואת' נשכים לפתחו של ר"ג וכל חכם לב ידין ויבין כי ר"ג כשהעבירוהו לא קצר' ידו מלהקריב לעצמן כמה אלפים מישראל ירצו בו וכן ר"א שהיה מיוחס ועשיר גדול שהיה מעש' תריס' אלפי עגל בכל שתא אם רצ' ג"כ לא נמנע מצד העדה כח ורבים שהיו אתו ועכ"ז חלילה וחס לה' לעכב תורה אלא כיון שרוב ישראל היו חפצים בו היו סובלים וכן ראוי לכל חכם יש' ללמוד מה' ולא להיות סבה ימנעו הרבים מלשמוע תורה ממי שלב' חפץ וכל זה אפי' היה זקן בריא על אחת כמה וכמה בהיותו חולה מרגלי' זה מה שנ"ל למאי דסלי' מני' השואל ששאל אם היה זה המעשה שעשה זה הזקן פוע' חבר ולסב' הא ודאי לא יקר' פועלי

ירא ה"י⁵⁴

לפ"ז שאף שחוות דעתו של הרב לאיסור לא יועיל מלמנוע את פרסום ההיתר של הרבנים המתירים, מ"מ עצם המחאה הוא כבר קידוש השם.

טעם נוסף יש בזה שבמקום שהצבור יכול ליכשל באיסור יש חיוב להודיע ולמחות נגד זה, ועד כמה הוא מחוייב בזה, כבר מבואר בערכין (דף טז), וכבר ידוע מאמרם ז"ל בשבת דף נד ע"ב שכל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה וכו', אשר לפ"ז אין להרב להסתלק מעבודתו הקדושה, אלא אדרבה עליו לעמוד על המשמר שנכנס ולמחות על כל דבר שאינו כשורה, ואף שזה לא יועיל על עצם ההתירים שיתפרסמו, אבל אם הצבור ישמע שאחד מהרבנים אינו מסכים להיתר, ימנעו הרבה מהחרדים לדבר ה' מלאכול ולהשתמש מהדברים שנתפרסם להיתר, וזה גם יגרם שבפעם שניה גם הרב המתיר יזהר יותר מלהוציא היתר בפומבי, וכשיתפרסם היתר בדבר מסוים שלפי דעת הרב הוא בנגוד להלכה, עליו לדאוג שההיתר לא יתפרסם ח"ו כאילו הוא גם מסכים להיתר זה, וגם שלא יתפרש שהוא נמנע מלחוות דעה בזה"

⁵⁴ וראה בתשובת הרב עובדיה יוסף צ"ל בשו"ת יביע אומר חלק ט' חושן משפט סימן ט' שהביא דברי המהרשד"ם ועוד האריך לבאר שם בגדרי מינוי רב לזמן ע"ש.